

Миценко Н. Г.,

к.е.н., проф. кафедри економіки підприємства, Львівська комерційна академія, м. Львів

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У СФЕРІ ТОВАРНОГО ОБІГУ

Анотація. В статті розглянуто теоретико-методологічні засади формування інтегрованих економічних систем у сфері товарного обігу за участю підприємств споживчої кооперації. Систематизовані трактування категорії "інтеграція", уточнено визначення інтеграції суб'єктів господарювання та інтеграції за участю підприємств споживчої кооперації. Доведена необхідність інтеграційних процесів у діяльності підприємств споживчої кооперації. З використанням кореляційного аналізу оцінена щільність інтеграційних зв'язків між підприємствами різних галузей споживчої кооперації. Визначені сутність та переваги інтегрованої економічної системи за участю підприємств споживчої кооперації, представлено та охарактеризовано її мультиваріантну модель. Виокремлені макро- та мікроекономічні умови для формування інтегрованих економічних систем, обґрунтовано використання таксономічного аналізу для оцінювання рівня їх сформованості. Запропонована організаційна структура інтегрованої економічної системи за участю підприємств споживчої кооперації. Подальших досліджень потребує розробка методичних підходів до оцінювання економічного та соціального ефекту від участі підприємств споживчої кооперації в інтегрованих економічних системах.

Ключові слова: інтеграція, інтегрована економічна система, модель інтегрованої системи, передумови формування, оцінка сформованості умов для створення інтегрованої системи, організаційна структура інтегрованої економічної системи.

Mitsenko N. G.,

Ph.D., Professor, Professor of the Department of Economics of Enterprise, Lviv Academy of Commerce, Lviv

FORMATION OF INTEGRATED ECONOMIC SYSTEMS IN THE COMMODITY TURNOVER SPHERE

Abstract. In the article the theoretical and methodological principles of integrated economic systems formation in the commodity turnover sphere between consumer cooperative enterprises are examined. The interpretation of the category "integration" is systematized and the definition of business entities integration and integration in cooperation with consumer cooperatives is clarified. The necessity of integration processes in the enterprise consumer cooperation is grounded. Using correlation analysis the density of integration ties among enterprises of different sectors of consumer cooperatives is estimated. The essence and benefits of an integrated economic system in cooperation with consumer cooperative enterprises are determined and its multivariate model is presented and described. Macro and microeconomic conditions for the formation of integrated economic systems are singled out and application of taxonomic analysis to evaluate their level of development is grounded. The organizational structure of an integrated economic system in cooperation with consumer cooperative enterprises is proposed. Further research is needed to develop methodological approaches for evaluating economic and social effect of consumer cooperatives enterprises in integrated economic systems.

Keywords: integration, integrated economic system, model of integrated system, prerequisites for the formation, evaluation of conditions for formation of an integrated system, the organizational structure of the integrated economic system.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України намітилися негативні тенденції в діяльності вітчизняних підприємств, у тому числі сповільнення темпів зростання, а в окремих видах діяльності – скорочення обсягів виробництва продукції (робіт, послуг), негативними наслідками чого стали проблеми із зайнятістю та оплатою праці, створенням доданої вартості та ВВП, зменшення темпів приросту податкових над-

ходжень, посилення структурних вад розвитку внутрішнього ринку, зокрема зростання імпортозалежності, постачання продукції невисокої якості. Попри обумовленість цієї ситуації наслідками фінансово-економічної кризи та політико-економічної нестабільності, чинниками недостатності інституційних зрушень та структурних реформ, до зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств призвів фактор втрати виробничо-господарських секто-

рально-галузових зв'язків, функціональної та вертикальної кооперації, нестачі потужних виробничо-торговельних систем.

Глобалізація економіки, зростання відкритості та загострення конкуренції на внутрішньому ринку України призвели й до суттєвого послаблення позицій суб'єктів споживчої кооперації як у сферах заготівель, виробництва, так і в торгівлі, сфері послуг, зниження її можливостей щодо реалізації соціальної місії. У цих умовах актуалізується пошук механізмів та засобів формування інтегрованих економічних систем, участь в яких перспективна для кооперативних підприємств з огляду на досвід заготівельної та переробної діяльності, наявність матеріально-технічної бази, інтелектуально-кадрового потенціалу, розвиненої, територіально розгалуженої й розміщеної в усіх областях країни мережі об'єктів системи, інформаційно-комунікаційні можливості та позитивний, історично набутий імідж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку інтегрованих економічних систем, зокрема в АПК, у т. ч. за участю підприємств споживчої кооперації, досліджуються у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В. Апопій [3], Г. Башнянин [4], О. Березін, Л. Березіна [5], Л. Ганущак-Єфіменко [6], В. Геєць, Ф. Горбонос [1], В. Гончаренко, Г. Гутман, І. Денисова, В. Зіновчук, Є. Ісаєнко, С. Іткулов [10], Н. Карпенко, О. Лебедєв, І. Лукінов, М. Малік [11], І. Маркіна, В. Месель-Веселяк, Л. Молдаван, А. Пантелеймоненко, П. Саблук, В. Ситник, Г. Скляр [16], І. Стронянська [17], А. Фрідман, Г. Черевко [19] та ін. Позитивно оцінюючи наукові надбання вчених у вирішенні проблем АПК, використанні потенціалу кооперації в аграрних перетвореннях, обґрунтуванні необхідності та шляхів розвитку інтеграційних процесів, ролі й місця споживчої кооперації на сільському ринку товарів і послуг, слід зазначити, що відсутні комплексні наукові дослідження з проблем інтеграції підприємств споживчої кооперації з іншими суб'єктами АПК; наявні наукові публікації розглядають окремі фрагментарні аспекти виробничо-комерційної взаємодії та господарських зв'язків кооперативних підприємств.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнення наукових поглядів щодо категорії “інтеграція”, обґрунтування концептуальних засад формування інтегрованих економічних систем за участю підприємств споживчої кооперації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція як економічна категорія почала досліджуватися на початку ХХ ст. у процесі вивчення міжнародних інтеграційних процесів та в подальшому еволюціонувала в межах теорій організації, трансакційних витрат, логістичного управління, агентських відносин, соціального обміну, інформаційної вартості та ін. Узагальнення трактувань категорії “інтеграція” вітчизняними та зарубіжними вченими дозволило систематизувати точки зору науковців за основними напрямками (табл. 1) та уточнити визна-

чення інтеграції суб'єктів господарювання як процесу їх організаційних трансформацій та створення цілісного господарського механізму з метою досягнення спільної стратегічної мети через об'єднання діяльності щодо її досягнення, посилення взаємодії та координацію бізнес-процесів, упорядкування компетенцій та відповідальності, взаємоузгоджене використання потенціалу.

Формування інтегрованих структур у сфері товарного обігу в умовах фінансово-економічної кризи є нагальною потребою, що визначається вимогами ринку, європейськими орієнтирами розвитку вітчизняної економіки. Відомий вітчизняний теоретик кооперації І. Лукінов наголошував, що з поглибленням спеціалізації посилюються тенденції до кооперування, створення інтегрованих форм виробництва й товарного обігу [11, с. 168]. Г. Черевко звертає увагу, що базисом формування інтегрованих структур має бути не стільки галузева, скільки територіальна організація економіки, що обумовлює доцільність створення інтеграційних об'єднань на засадах територіальної локалізації суб'єктів інтеграційної взаємодії [19, с. 28]. Створення інтегрованих економічних систем, здатних залучити, об'єднати та максимально ефективно реалізувати ресурсний потенціал учасників, розташованих на певній території, включно зі зміцненням галузево-секторальних та функціональних зв'язків між ними, дозволяє їм отримати синергетичний ефект, значно вищий за сумарні можливості та ефективність відособленого функціонування.

Особливо високу актуальність має формування інтегрованих економічних систем за участю підприємств споживчої кооперації. З одного боку, розвиток інтегрованих систем здатний посилити соціальну функцію споживчої кооперації через вирішення суспільних проблем сільських територій, ефективне використання досвіду співпраці з сільським населенням та обслуговування його потреб, орієнтацію кооперативних підприємств на реалізацію її соціальної місії. З іншого боку, він обумовлений економічними реаліями та послабленням позицій підприємств споживчої кооперації на внутрішньому ринку. Формування інтегрованих економічних систем за участю кооперативних підприємств орієнтоване на істотне посилення їх конкурентних переваг та підвищення ефективності господарювання, реалізацію наявного економічного потенціалу. Тому вважаємо доцільним розглядати інтеграцію за участю підприємств споживчої кооперації як об'єднання підприємств споживчої кооперації з іншими суб'єктами АПК на основі процесів спеціалізації та концентрації й створення цілісного господарського механізму шляхом узгодження економічних інтересів, координації бізнес-процесів та зв'язків, оптимізації розмірів та спільного ефективного використання ресурсного потенціалу, обміну компетенціями та знаннями для досягнення єдиної інтеграційної мети. Стратегічними цілями формування інтегрованих економічних систем за участю підприємств споживчої кооперації є забезпечення розширеного відтворення ресурсного потенціалу учасників системи за рахунок створення значної доданої

вартості та забезпечення високої ефективності на основі синергетичного ефекту та економії на масштабах діяльності; нарощування обсягів діяльності та покращення ринкових позицій шляхом підвищення конкурентоспроможності продукції (через використання органічної сировини, імпортозаміщення, брендування), оптимізації витрат та цінової політики як

результату більш системного управління функціонально-технологічним процесом; покращення параметрів життєздатності та економічної безпеки підприємств споживчої кооперації; реалізація соціальної місії кооперативних підприємств через підвищення якості життя населення та соціально-економічний розвиток сільських територій.

Таблиця 1

Систематизація авторських визначень категорії “інтеграція”

Автор, джерело	Визначення
1	2
<i>Інтеграція як наукова абстракція</i>	
М. Альошин [2, с. 18]	Організаційно-економічне злиття двох або більше елементів у єдине ціле, при якому з'являється нова якість
Економічна енциклопедія [8]	Об'єднання в ціле будь-яких окремих частин
Філософська енциклопедія [18]	Сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин та елементів; процеси інтеграції можуть мати місце як у межах існуючої системи – тоді вони ведуть до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і при виникненні нової системи з раніше непов'язаних елементів
<i>Інтеграція як процес організаційних трансформацій</i>	
І. Сторонянська, С. Шульц [17, с. 11]	Переpletення, взаємопроникнення і зрощення відтворювальних процесів різних суб'єктів господарювання, розділених у просторі, перетворення їх у цілісний господарський механізм, що призводить до глибоких структурних змін усередині них
О. Чорна [21]	Організаційно-економічний процес об'єднання, взаємопроникнення суб'єктів господарювання різних форм власності з метою укріплення конкурентоспроможності й підвищення ефективності функціонування
Г. Головченко [7, с. 24-25]	Пронизує всі сторони економічних відносин на всіх стадіях виробничого циклу, розглядається з погляду зміцнення зв'язків між суб'єктами як елементами системи, об'єднання їх у єдине ціле й виникнення структурної, функціональної форми організації виробництва
Л. Ганушак-Єфіменко [6, с. 76]	Налагодження виробничо-технологічних й управлінських зв'язків шляхом консолідації зацікавлених сторін на основі визначених принципів, що призводить до спільного використання ресурсів, об'єднання капіталів, збуту виробленої продукції заради створення сприятливих умов ведення бізнесу, підвищення конкурентоспроможності й отримання прибутку з урахуванням інтересів кожного учасника та розподілу відповідальності
Н. Чорна [20, с. 6]	Процес створення нової організаційної структури шляхом приєднання підприємством-інтегратором нових структурних одиниць з метою розширення присутності на ринку та набуття конкурентних переваг
А. Пилипенко [14, с. 113]	Як системне утворення, поєднує в собі інтегроване ціле (передбачає єдність окремих складових інтеграції, їх співвідношення), інтеграцію-процес (визначає стадію об'єднання складових частин у певному проміжку часу, їх трансформацію відповідно до змін, що відбулися в системі) та інтеграцію-результат (наслідок здійснення інтеграційного процесу певної системи)
Економічна енциклопедія [8]	Погоджений розвиток і взаємне доповнення підприємств, галузей економіки, регіонів і держав в інтересах більш ефективного використання ресурсів, повнішого задоволення потреб учасників процесу у відповідних товарах і послугах
<i>Інтеграція як системна сукупність суб'єктів</i>	
М. Штукарь [22, с. 9]	Процес формування, розвитку та поглиблення взаємодії двох чи кількох господарюючих суб'єктів у різних сферах (фінансовій, технологічній, організаційній і т. п.) на основі створення взаємопов'язаної економічної системи в інтересах досягнення власних цілей
Л. Самосьонюк [15, с. 127]	Взаємопроникнення, взаємопереплетення елементів систем, які, інтегруючись, утворюють єдиний та неподільний організм, функціонування якого є неможливим без налагодження дієвого механізму взаємодії цих елементів, без поглиблення їх спеціалізації та кооперації
І. Яцкевич [23, с. 477]	Процес економічної взаємодії двох або кількох суб'єктів господарювання, що приводить до зближення, взаємного проникнення, переплетіння обсягів діяльності, ресурсів та управлінського потенціалу, які здійснюють діяльність на основі економічного і виробничого співробітництва з метою підвищення ефективності діяльності на договірних засадах
Н. Пархоменко [13, с. 11-12]	Процес зближення, пристосування та об'єднання в єдине ціле раніше відокремлених частин, явищ, процесів, економічних суб'єктів в економічну систему, поглиблення їх взаємодії в результаті економічного й виробничого співробітництва, розвиток зв'язків між ними з метою досягнення ринкового змісту та відповідного кінцевого результату
С. Мочерний [9, с. 668]	Поступове зближення та об'єднання економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення та ін.)
<i>Інтеграція як характеристика стану суб'єкта (системи)</i>	
А. Маршалл [12, с. 321]	Посилена глибина і міцність зв'язків між різними частинами виробничого організму, виявляється в таких формах, як зростання надійності комерційного кредиту, засобів і навичок спілкування
С. Іткулов [10, с. 28]	Стан пов'язаності окремих диференційованих частин та функцій системи в одне ціле, а також процес, що веде до такого стану
Г. Головченко [7, с. 24]	Властивість соціально-економічної системи, стан цілісності, упорядкованого функціонування частин цілого

Обґрунтовуючи наявність інституційних, економічних та організаційних можливостей для формування єдиного циклу в межах заготівель, переробки та реалізації продукції, відзначимо, що така інтегрована структура є складною штучною соціально-економічною системою, створюваною на базі окремого суб'єкта або сукупності підприємств системи споживчої кооперації (та інших позасистемних учасників), інституціонально та організаційно об'єднаних у межах єдиного технологічного процесу з використанням ресурсного потенціалу території функціонування для реалізації їх економічних інтересів. Система утворюється сукупністю взаємопов'язаних підсистем та елементів; її головними особливостями є більша ієрархія та вищий рівень складності побудови, істотна соціальна роль, диверсифікована та чітка функціональна спрямованість. До головних параметрів, які дозволяють описати систему, відносяться: підсистеми, елементи, структура, входи і виходи, модель функціонування, стан системи, умови її рівноваги і стійкості, видові ознаки та їх характеристики.

Зважаючи на те, що інтегрована економічна система типу “заготівлі – переробка – реалізація” поєднує в просторі й часі заготівельні, переробні та торговельні операції з метою кількісного та якісного забезпечення запитів ринку, нами запропоновано мультिवаріантну модель цієї системи за участю підприємств споживчої кооперації (рис. 1), яка передбачає учасників інтеграційних процесів, взаємозв'язки між ними, можливі варіанти створення інтегрованих структур, об'єднуючий вертикальний технологічний процес “заготівлі – переробка – реалізація”, механізм управління (доходами і витратами, ресурсами, організаційно-економічними структурами, функціональними процесами), ресурсний

потенціал інтеграції та інформаційну платформу інтеграційної взаємодії. При цьому завданням заготівельних підприємств системи має бути сировинно-ресурсне забезпечення переробних підприємств (якісною сировиною в необхідних обсягах та асортименті) та товарне забезпечення товарообороту торговельних підприємств і закладів ресторанного господарства (непереробленими сільгосппродуктами стандартної якості в обсягах та асортименті відповідно до попиту); потреби виробничих підприємств у сільгоспсировині та торговельних підприємств у товарних ресурсах сільськогосподарської продукції створюють економічні передумови розвитку заготівельної діяльності в інтегрованій економічній системі.

Належне започаткування діяльності та розвиток інтегрованих економічних систем потребує наявності сприятливих для цього макро- (інституційних, організаційних, економічних, соціально-психологічних, фінансово-ресурсних, адміністративних) та мікроекономічних (ресурсних, ринкових, інституціонально-правових, фахово-професійних, фінансово-економічних, організаційних, соціально-психологічних) умов. Їх чинники стосуються наявності та якості ресурсного забезпечення, характеристик інституціонального оформлення діяльності, стійкості та ефективності функціонування окремих підсистем, їх елементів, етапів технологічного процесу, фінансово-економічних передумов започаткування діяльності та доступу до ринків, знань і мотиваційних аспектів. При цьому поточний стан функціонування підприємств споживчої кооперації є важливою передумовою формування інтегрованих систем за їх участю (табл. 2).

Таблиця 2

Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств споживчої кооперації України за інтеграційно спорідненими галузями в 2000-2013 роках

Показники	Роки									
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Роздрібний товарооборот торговельної мережі, млн. грн.	1283,4	2130,4	2431,1	2727,0	3215,0	3309,2	3674,1	4249,4	4629,0	4505,3
Роздрібний товарооборот закладів ресторанного господарства, млн. грн.	293,1	479,9	516,8	604,7	672,0	675,0	694,0	714,4	736,1	647,4
Заготівельний оборот, млн. грн.	379,0	568,8	602,0	643,7	746,4	755,3	752,3	*	*	*
Обсяг промислового виробництва, млн. грн.	461,0	448,2	427,3	488,2	589,5	529,2	504,4	508,5	501,4	392,9
Валовий оборот, млн. грн.	2416,5	3627,3	3977,2	4463,6	5222,9	5268,7	5624,8	6188,5	5866,5	5545,6
Ланцюгові темпи росту валового обороту, %	101,7	118,2	109,6	112,2	117,0	100,9	106,8	110,0	94,8	94,5
Частка прибуткових підприємств, % до загальної кількості	62,7	90,1	92,7	94,9	97,0	97,3	99,2	98,9	98,5	98,2
Прибуток, млн. грн.	-62,1	34,5	56,4	113,7	146,0	101,9	85,0	105,6	125,0	164,4

*Показник не обліковується

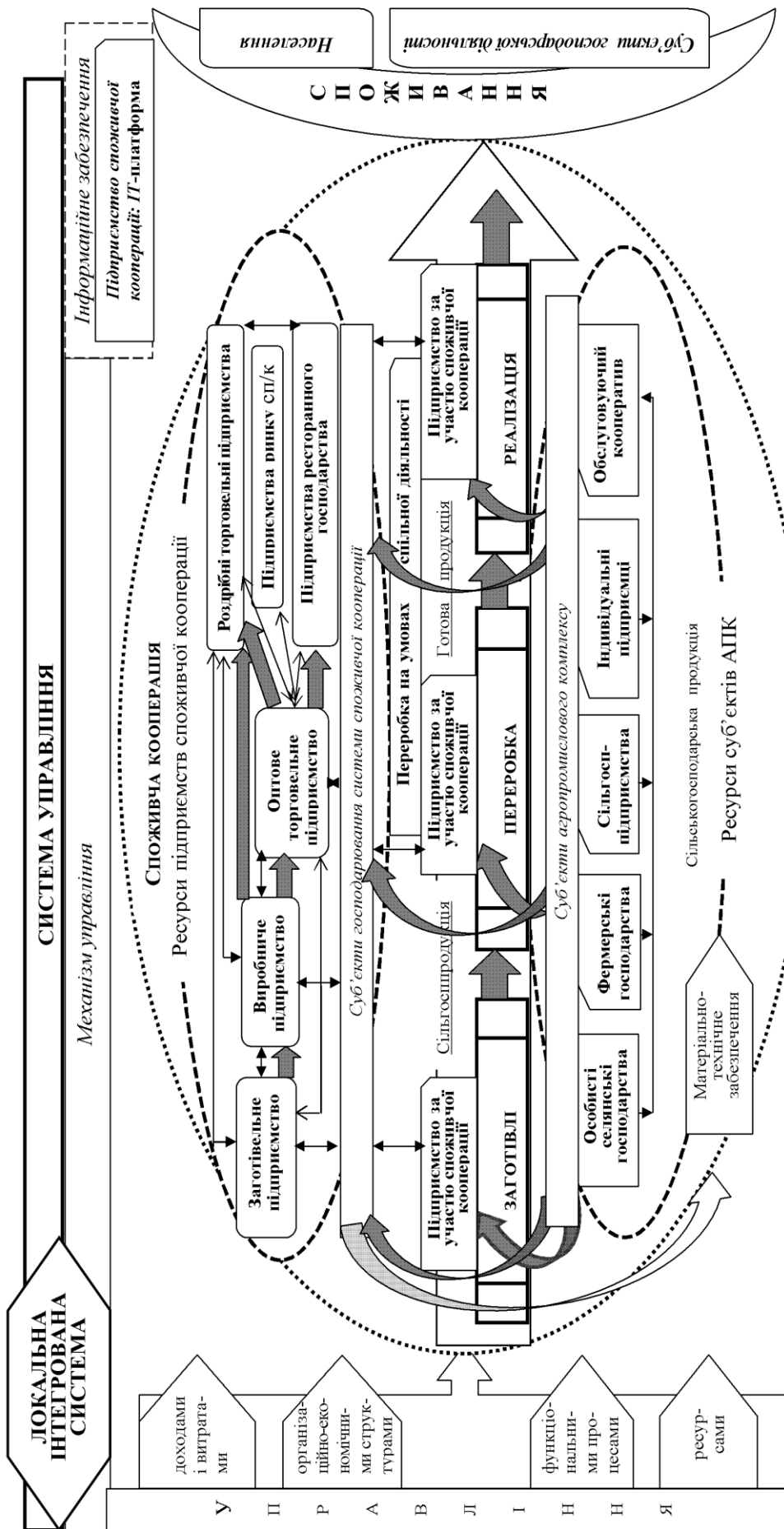

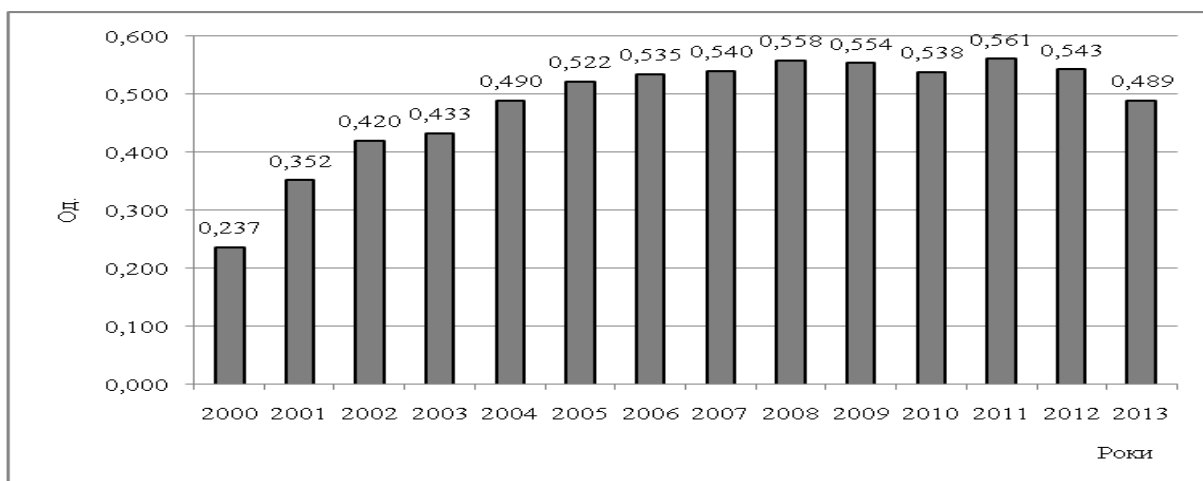
Рис. 1. Мультиваріантна модель локальної інтегрованої системи за участю підприємств споживчої кооперації

Вивчення показників діяльності кооперативних підприємств різних галузей за 2000-2014 рр. показало, що сучасний стан заготівельної діяльності кооперативних підприємств характеризується зменшенням обсягів заготівель аграрної продукції, скороченням кількості суб'єктів господарювання, втратою істотної частини матеріально-технічної бази. Значна кількість заготівельних підприємств споживчої кооперації витіснена з ринкових ніш конкурентами, більшість із яких здійснює заготівлі сільгосппродукції за межами правового поля України, не сплачуючи податків, розраховуючись за закуплену продукцію готівкою на місці. Водночас передумовами розвитку локальних інтегрованих систем за участю підприємств кооперативної переробної промисловості є наявність виробничих потужностей, можливість їх повнішого завантаження та раціонального використання, відпрацьовані технології виробництва та його наукове забезпечення, наближеність кооперативних підприємств до місць виробництва сільгосппродукції; локальні масштаби кооперативного виробництва, стабілізація купівельних фондів населення, активний розвиток єдиної торговельної мережі об'єктів споживчої кооперації на території країни. При цьому перспективи розвитку інтегрованих економічних систем за участю виробничих підприємств споживчої кооперації пов'язані із залученням інвестиційних ресурсів, техніко-технологічним оновленням виробництва та активними інноваційними процесами. В умовах спадної динаміки виробництва (у фізичному вимірі), звуження асортименту продтоварів при одночасному зниженні рівня завантаженості виробничих потужностей позитивні результати дає діяльність переробних підприємств, які працюють на засадах

тання кореляційного аналізу дозволило оцінити щільність інтеграційних зв'язків протягом досліджуваного періоду та виявити її високий рівень між підприємствами торгівлі й закладами ресторанного господарства ($R = 0,939$), заготівельними і виробничими підприємствами ($R = 0,826$), заготівельними підприємствами і закладами ресторанного господарства ($R = 0,817$). Інтеграційні зв'язки між закладами ресторанного господарства і виробничими підприємствами характеризуються як середні ($R = 0,661$), а між підприємствами роздрібною торгівлі та виробничими ($R = 0,490$) і заготівельними підприємствами ($R = 0,597$) – як помірні.

З метою оцінювання рівня сформованості умов для створення інтегрованих економічних систем за участю кооперативних підприємств нами використано інструментарій таксономічного аналізу. Вихідними даними слугувала матриця, складена зі стандартизованих ознак, представлених 34 вихідними показниками-індикаторами – детермінантами формування інтегрованих систем протягом 2000-2013 рр. Динаміка зміни інтегрального таксономічного показника представлена на рис. 2. Очевидно, що протягом 2004-2013 рр. значення таксономічного показника були досить високими (0,49-0,56), що підтверджує необхідність та доцільність участі підприємств споживчої кооперації в інтеграційних процесах у сфері АПК.

Враховуючи важливість формування нормативно-методичного базису організації та управління інтегрованими економічними системами, нами розроблено еталонну організаційну структуру такого типу об'єктів за участю підприємств споживчої кооперації, що уможливило їх створення та функціонування в усіх областях України.

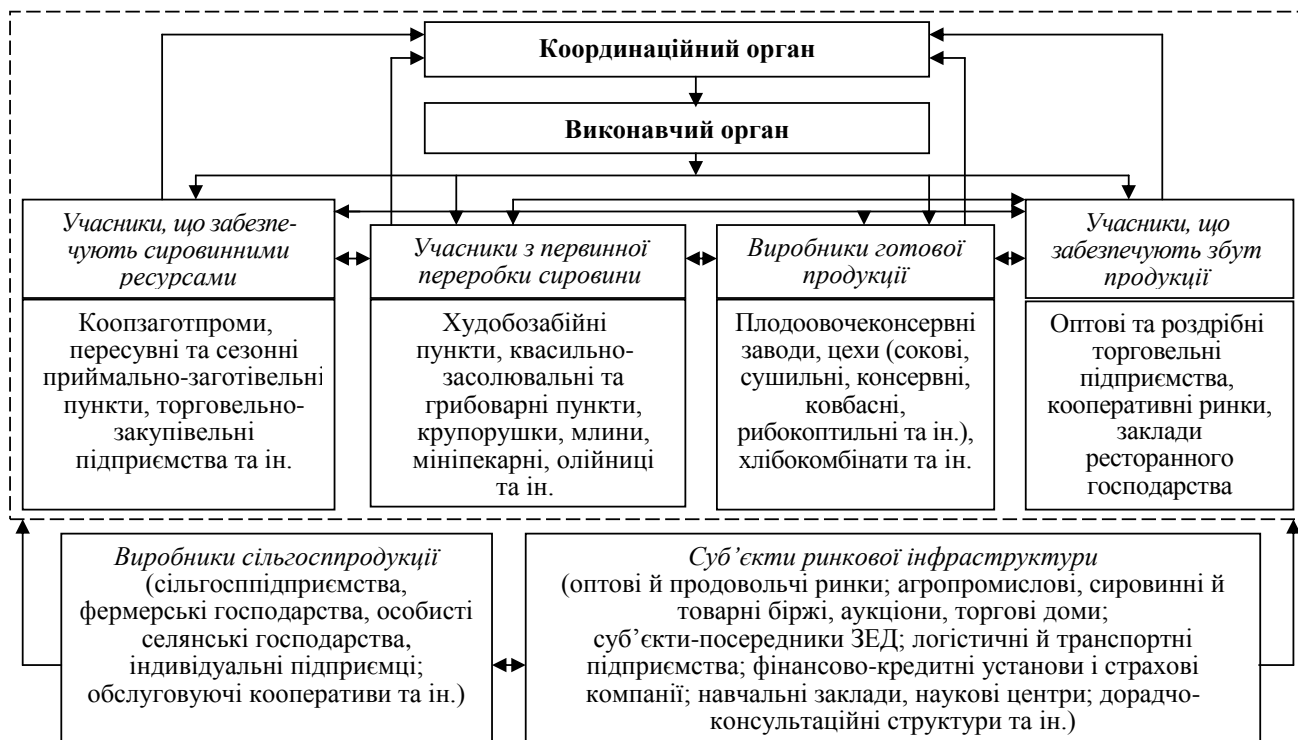

Рис. 2. Значення таксономічного показника рівня сформованості умов для створення інтегрованих економічних систем за участю підприємств споживчої кооперації у 2000-2013 рр.

внутрішньої інтеграції як із заготівельними, так і з торговельними підприємствами системи; завдяки виробництву споживчих товарів забезпечується до 10% їх роздрібного товарообороту.

Про потенціал економічної інтеграції свідчить наявність та щільність інтеграційних зв'язків між підприємствами різних галузей системи. Викорис-

Виробничо-технологічна структура учасників системи утворюється за трьома групами бізнес-процесів та з дотриманням пропонованої схеми взаємодії підприємств – учасників інтегрованих систем (рис. 3).

Рис. 3. Організаційна структура інтегрованої економічної системи за участю підприємств споживчої кооперації

Перевагами такого типу побудови організаційної структури є об'єднання техніко-технологічної бази підприємств та інноваційного потенціалу, утворення єдиної системи управління, досягнення високого рівня якості сировини і готової продукції, формування єдиного циклу виробництва та збуту продукції, забезпечення витрато- та ресурсоощадності.

Вищий рівень складності створення і управління розвитком інтегрованих економічних систем дозволяє стверджувати про необхідність врахування різних типів моделей таких систем: (1) з чітко відокремленими (суб'єктно) етапами технологічного процесу; (2) з об'єднаною заготівельно-переробною функцією; (3) з внутрішньоорганізаційною структурою; (4) з об'єднаною заготівельно-збутовою функцією. На основі цих концептуальних типів можуть формуватися більш досконалі й розлогі конфігурації систем, у т. ч. із урахуванням суб'єктів ринкової інфраструктури. Від обраної моделі, спеціалізації, маркетингової стратегії, особливостей району функціонування залежить і тип організаційної структури управління інтегрованою системою.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Економічна інтеграція, як форма спільного використання ресурсного потенціалу та функціональних можливостей, формування єдиного циклу виробництва і збуту продукції, в складних соціально-економічних умовах функціонування кооперативних підприємств є перспективним шляхом зміцнення їх конкурентних позицій та життєздатності, оскільки забезпечує досягнення нового змісту та кінцевого результату у вигляді ефекту масштабу, синергетичного ефекту, економії на трансакційних витратах.

Визначальними умовами участі підприємств споживчої кооперації в інтегрованих економічних системах є їх наближеність до безпосередніх виробників сільгосппродукції та наявність значних неосвоєних ресурсів товарів заготівель, виробничих потужностей заготівельних та переробних підприємств, розгалуженої торговельної мережі та закладів ресторанного господарства, техніко-технологічної бази та її науково-дослідного забезпечення, кваліфікованих кадрів. Перспективи розвитку інтегрованих економічних систем пов'язані з модернізацією матеріально-технічної бази, залученням інвестиційних ресурсів, активними інноваційними процесами.

Формування локальних інтегрованих систем за участю підприємств споживчої кооперації сприятиме активізації та підвищенню ефективності її діяльності, розвитку сільських територій та зростанню якості життя населення шляхом утворення єдиного технологічного процесу, залучення сировинних ресурсів особистих селянських та фермерських господарств, організації виробництва якісних та безпечних продовольчих товарів, реалізації як непереробленої сільгосппродукції, так і продуктів її переробки через потужну мережу роздрібної торгівлі, кооперативних ринків та закладів ресторанного господарства, формування багатокладного конкурентоспроможного в умовах євроінтеграції агропромислового комплексу країни.

Подальших досліджень потребує розробка методичних підходів до оцінювання економічного та соціального ефекту від участі підприємств споживчої кооперації в інтегрованих економічних системах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу : монографія / [за заг. ред. П. С. Березівського]. – Львів : ЛДАУ, 2006. – С. 223-228.
2. Алешин М. Интеграция фиктивного и реального капитала в финансово-промышленных группах и холдингах / М. Алешин // Маркетинг. – 2004. – № 3 (76). – С. 17-27.
3. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії : монографія / В. В. Апопій. – Львів : Вид-во ЛКА, 2007. – 368 с.
4. Башнянин Г. І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції / Г. І. Башнянин, А. Г. Драбовський, В. В. Іжевський. – Львів : Вид-во ЛКА, 2009. – 414 с.
5. Березина Л. М. Інтеграційні процеси підприємств АПК: організаційно-економічні аспекти / Л. М. Березина // Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2013. – № 2. – С. 175-182.
6. Ганущак-Єфіменко Л. М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого і середнього бізнесу / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3 (141). – С. 70-77.
7. Головченко Г. Еволюція та сутність інтеграції як економічної категорії / Г. Головченко // Економічний вісник НГУ. – 2009. – № 4. – С. 21-25.
8. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/36/39/>
9. Економічна енциклопедія : у трьох томах / [редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Видав. центр “Академія”, 2000. – Т. 1. – 864 с.
10. Иткулов С. Г. Развитие интегрированного кооперативного сектора экономики: теория, методология, практика : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора экон. наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством” (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: сфера услуг) / С. Г. Иткулов. – Белгород, 2009. – 56 с.
11. Малік М. Й. Розвиток кооперативної ідеї в контексті наукових доробок І. І. Лукінова / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 167-169.
12. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – [8-е изд.]. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – Т. 1. – 408 с.
13. Пархоменко Н. М. Інтеграційні процеси споживчої кооперації: регіональні аспекти : дис. ... канд. экон. наук : 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / Н. М. Пархоменко. – Полтава, 2004. – 222 с.
14. Пилипенко А. А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку : монографія / А. А. Пилипенко. – Х. : ВД “ІНЖЕК”, 2008. – 380 с.
15. Самосьонко Л. М. Дослідження інноваційної інтеграції як економічної категорії / Л. М. Самосьонко // Бізнес Інформ : наук. журнал. – Х. : ВД “Інжек”, 2012. – № 9. – С. 127-132.
16. Скляр Г. П. Економічні умови і протиріччя розвитку споживчої кооперації в перехідній економіці : монографія / Г. П. Скляр. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 279 с.
17. Сторонянська І. З. Міжрегіональна інтеграція в Україні : монографія / І. З. Сторонянська, С. Л. Шульц. – Львів : Арал, 2007. – 292 с.
18. Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2360/ИНТЕГРАЦИЯ.
19. Черевко Г. В. Інтеграційні процеси в АПК: перспективи залучення до них підприємств споживчої кооперації / Г. В. Черевко // Вісник ЛКА : зб. наук. праць. – Львів : Видавництво ЛКА, 2015. – Вип. 47. – С. 24-29. – (Серія економічна).
20. Чорна Н. Ю. Основні напрямки підвищення ефективності вертикальних інтеграційних об’єднань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)” / Н. Ю. Чорна. – К., 2013. – 22 с.
21. Чорна О. Ю. Дефініції інтеграції [Електронний ресурс] / О. Ю. Чорна. – Режим доступу : http://vuzlib.com.ua/articles/book/1443-Definicii_integracii/1.html.
22. Штукарь М. А. Развитие интеграционных процессов в заготовительно-перерабатывающем комплексе потребительской кооперации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством” (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг) / М. А. Штукарь. – Белгород, 2004. – 24 с.
23. Яцкевич І. До питання про зміст поняття інтеграції суб’єктів підприємницької діяльності / І. Яцкевич // Журнал європейської економіки. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – Т. 12. – № 4. – С. 473-483.

REFERENCES

1. Bereziv'skyj, P. S. (2006), *Ahrarna polityka v umovakh rynkovoї transformatsii ekonomiky ahro-promyslovoho kompleksu* [Agricultural policy in a market economy transformation agriculture], LDAU, Lviv, Ukraine.
2. Aleshin, M. (2004), “Integracija fiktivnogo i real'nogo kapitala v finansovo-promyshlennyh gruppah i holdingah”, *Marketing*, vol. 3 (76), pp. 17-27.
3. Apopij, V. V. (2007), *Vnutrishnia torhivlia ta APK Ukrainy: efektyvnist' vzaiemodii* [Internal trade and agriculture Ukraine: the effectiveness of interaction], LKA, Lviv, Ukraine.
4. Bashnianyn, H. I., Drabov'skyj, A. H., Izhev'skyj, V. V. (2009), *Kooperatyvni systemy: problemy transformatsii za umov rynkovoї tranzycji* [Cooperative systems: problems of transformation in a market transitions], LKA, Lviv, Ukraine.
5. Berezina, L. M. (2013), “Intehratsijni protsesy pidpryemstv APK: orhanizatsijno-ekonomichni aspekty”, *Ekonomika s'ohodennia: aktual'ni pytannia ta perspektyvy*, vol. 2, pp. 175-182.

6. Hanuschak-Yefimenko, L. M. (2013), "Ekonomichna intehtatsiia iak osnova rozvytku pidpriemstv maloho i seredn'oho biznesu", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3 (141), pp. 70-77.
7. Holovchenko, H. (2009), "Evoliutsiia ta sutnist' intehtatsii iak ekonomichnoi katehorii", *Ekonomichnyy visnyk NHU*, vol. 4, pp. 21-25.
8. Ekonomichna entsyklopediia [Online], available at: <http://studentbooks.com.ua/content/view/36/39/>
9. Mochernyj, S. V. (2002), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
10. Itkulov, S. G. (2009), "Razvitie integrirovannogo kooperativnogo sektora jekonomiki: teorija, metodologija, praktika", E.D. Thesis, Economy and management of a national economy (economy, the organization and management of enterprises, branches, complexes), Belgorod, Russia.
11. Malik, M. J. (2011), "Rozvytok kooperativnoi idei v konteksti naukovykh dorobok I. I. Lukinova", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp.167-169.
12. Marshall, A. (2008), *Principy jekonomicheskoy nauki* [The principles of economics], vol. 1, Direktmedia Publishing, Moscow, Russia.
13. Parkhomenko, N. M. (2004), "Intehtatsijni protsesy spozhyvchoi kooperatsii: rehional'ni aspekty", Dissertation, Placement of the productive forces and regional economy, Poltava, Ukraine.
14. Pylypenko, A. A. (2008), *Stratehichna intehtatsiia pidpriemstv: mekhanizm upravlinnia ta modeliuвання rozvytku* [Strategic integration of enterprises: mechanism of control and simulation], INZhEK, Kharkiv, Ukraine.
15. Samos'onok, L. M. (2012), "Doslidzhennia innovatsijnoi intehtatsii iak ekonomichnoi katehorii", *Biznes Inform*, vol. 9, pp. 127-132.
16. Skliar, H. P. (2008), *Ekonomichni umovy i protyrichchia rozvytku spozhyvchoi kooperatsii v perekhidnij ekonomitsi*, [Economic conditions and contradictions of consumer cooperatives in transition economies], RVV PUSKU, Poltava, Ukraine.
17. Storonians'ka, I. Z., Shul'ts, S. L. (2007), *Mizhrehional'na intehtatsiia v Ukraini*, [Inter-regional integration in Ukraine], Aral, L'viv, Ukraine.
18. Filosofskaja jenciklopedija [Online], available at: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/2360/ИНТЕГРАЦИЯ
19. Cherevko, H. V. (2015), "Intehtatsijni protsesy v APK: perspektyvy zaluchennia do nykh pidpriemstv spozhyvchoi kooperatsii", *Visnyk L'vivs'koi komertsijnoi akademii*, vol. 47, pp. 24-29.
20. Chorna, N. Yu. (2013), "Osnovni napriamky pidvyschennia efektyvnosti vertykal'nykh intehtatsijnykh ob'iednan", E.C. Thesis, Economics and management of enterprises (by economic activities), Kyiv, Ukraine.
21. Chorna, O. Yu. Definitcii intehtatsii [Online], available at: http://vuzlib.com.ua/articles/book/1443-Definitcii_integracii/1.html
22. Shtukar', M. A. (2004), "Razvitie integracijnykh processov v zagotovitel'no-pererabatyvajushem komplekse potrebitel'skoj kooperacii", E. C. Thesis, Economy and management of a national economy (economy, the organization and management of enterprises, branches, complexes), Belgorod, Russia.
23. Yatskevych, I. (2013), "Do pytannia pro zmist poniattia intehtatsii sub'ektiv pidpriemnyts'koi diial'nosti", *Zhurnal ievropejs'koi ekonomiky*, vol. 12, part 4, pp. 473-483.